

Glosa: Příběhy dobrovolných uvěznění. Jaké otázky si klademe a jaké bychom si klást měli.

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

dovolil jsem si sepsat tuto krátkou glosu jako reakci na nedávnou mediální prezentaci vybraných příběhů jedinců „toužících“ po uvěznění. Televize NOVA odvysílala dne 28. 9. 2021 v rámci hlavní zpravodajské relace reportáž nesoucí název „Na zimu do vězení“, ve které bylo pojednáno o fenoménu dobrovolných uvěznění s ohledem na blížící se zimní období. Na základě několika (velmi málo) příkladů byl vykreslen modus operandi „nelogických“ zločinů, jejichž jediným cílem je skončit ve výkonu trestu odnětí svobody.

Uvedené téma se v mediálních sděleních i odborných diskusích pravidelně opakuje, ačkoli se nejedná o masový trend, ale spíše o ojedinělé případy. Domnívám se, že ne vždy je také spojeno s kladením si vhodných otázek. Zmíněná reportáž je příkladem prezentace tradičního stereotypického rámce (tzv. framing), který nenápadně podsouvá divákům způsob, jak předmětné příběhy interpretovat.

Je tedy vhodné klást si otázku typu „Není náhodou něco špatně s českými věznicemi, když se do nich chtějí recidivisté navracet“? Osobně se domnívám, že to vhodné není. V pozadí obdobného stylu uvažování stojí retributivní přístup k trestání a zacházení s vězňenými osobami. Z něho poté vychází ideálně-typické pojetí vězení jako temného žaláře, jehož hlavním cílem a měřítkem úspěchu je schopnost maximalizovat represí a lidské utrpení.

Vykreslit na těchto vybraných případech české věznice jako hezká a přívětivá místa by bylo krokem zpět. Jednak se domnívám, že žádná věznice není hezkým místem, a za druhé jsem přesvědčen, že ochota dobrovolně se do vězení navrátit vypovídá více o životě vybrané skupiny obyvatel v majoritní společnosti než o stavu věznic. Neptejme se tedy, co je špatně s věznicemi, ale ptejme se spíše, co děláme špatně jako společnost (a ano, jsem si vědom částečné vyprázdňenosti tohoto pojmu), když si někdo dobrovolně vybere život za mřížemi. Jak je možné, že je pro někoho vězení lepší volba?

Vězení neselhává, když se snaží být více lidským místem. Naopak. Pokud tomu tak opravdu je, pak bychom si toho měli vážit. Stalo se již takovou nemilou českou tradicí, že hlavní díl viny za kriminální recidivu se svaluje primárně na vězeňský systém. Ano, částečně lze souhlasit s tím, že pobyt za mřížemi nedokáže připravit jedince na propuštění v takové míře, jakou bychom si představovali (např. z důvodu prizonizace, omezeného rozsahu penitenciární péče atd.).

Hlavní problém ale leží mimo zdi věznic a tam bychom ho také měli hledat. Špatného pocitu se nezbavíme tak, že jej převedeme na někoho jiného. Zdánlivě jednoduché představy o tom, kdo za co může, jsou sice lákavé a je snadné jim podlehnout. Nicméně k nalezení řešení nás nepřivedou. Pokud bych si tedy měl z uvedených případů odnést ponaučení, že recidiva je způsobena tím, že se do věznic lidé rádi vrací, protože jsou věznice hezká místa, pak bych byl velmi zklamán.

Nedokážu říct, co uvedeným řešením je. Jednoduché a rychlé řešení neexistuje. Možná je cestou přístup restorativní justice, možná jsou cestou inovativní projekty jako tzv. Otevřená věznice a další. To ukáže až čas. Co však říct dokážu (a jsem o tom přesvědčen) je, že příklon k retributivní justici není správnou cestou. Kumulace represe se historicky ukazuje jako nefunkční a kontraproduktivní. Pokud tedy moderátoři uvedené reportáže bědovali nad tím, že věznice jsou plné a stojí nás velké množství peněz, retributivní přístup je dle mého

soudu nevyprázdňují a peníze neušetří.

Prezentovaná problematika snah o dobrovolné uvěznění je navíc spojena s řadou témat, která byla i v uvedené reportáži latentně přítomna (od humanizace vězeňství až k problematice bezdomovectví). Dostáváme se tím k rozporu mezi požadavky, který byl řešen i na teoretické úrovni. Položme si otázku, co tedy jako společnost chceme a co jsme ochotni tomu přizpůsobit. Pokud vycházím z rozhodnutí, že hlavním účelem výkonu trestu odnětí svobody je zacházení s vězněnými osobami s cílem minimalizovat rizika jejich případné recidivy, pak nemůžeme ve stejném okamžiku očekávat, že k tomu bude docházet v místech s nelidskými podmínkami (dehumanizovanými). Buď budeme věznice využívat jako místa pomoci (někdy označováno jako náprava či převýchova) nebo místa odplaty. Já jsem přesvědčen o tom, že cesta, kterou jsme si oficiálně zvolili a ukotvili v legislativě, je správná. Je však nezbytné vytvořit odpovídající podmínky.

O síle médií a jejich vlivu na reprodukci stereotypů není třeba dlouze diskutovat. Jako vědci bychom se jim měli ale postavit. Dodnes si pamatuji výpověď jednoho ze svých přátel, který mi řekl, že jediné funkční vězení je takové, kde vězni od rána do večera přehazují písek z jedné hromady na druhou a jako stravu dostanou suchý chléb a vodu. Pokud něco takové připustíme, poté nemůžeme očekávat, že z věznic budou vycházet „napravení“ lidé.

Nehledejme tedy za každou cenu chybu ve vězeňství, ale hledejme provazbu s problémy celospolečenskými, jako je například bezdomovectví, a společně se této výzvě postavme.

LUKÁŠ DIRGA absolvoval doktorské studium sociologie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Ve své odborné činnosti se zabývá výzkumy na poli penitenciární sociologie a výsledky svého bádání pravidelně publikuje v tuzemských i zahraničních periodících. Působí ve státní správě a je členem řady mezinárodních expertních organizací. Uvedený text vyjadřuje osobní názor autora a nereprezentuje stanovisko žádné z organizací, ve kterých působí.